

فهرست مطالب و موضوعات
نگرشی بر مقاله بسط و قبض و تئوریک شریعت
دکتر عبدالکریم سروش

صفحه

عنوان

از صفحه ۳ تا صفحه ۵

مقدمه:

أصالت و ابدیت دین الهی و محدودیت فهم بشری

از صفحه ۱۳ تا صفحه ۱۹

شامل مطالب:

- ۱۵ علوم تجربی نمی تواند تعبد را از میان بردارد
- ۱۷ ایمان به غیب و فرشتگان عالم علوی، شرط تقوی و رستگاری است
- ۱۹ تصرف در مفاهیم آیات قرآن، نسخ و مسخ آنست

اشکال دوّم:

عظمت و تقدّم علوم اسلامی بر علوم امروزی

از صفحه ۲۳ تا صفحه ۸۵

شامل مطالب:

- ۲۵ علوم و معارف اسلام مندرس نمی شوند
- ۲۷ آیات وارده در قرآن کریم، که بشر را تشویق به آموختن علم حکمت می نماید
- ۲۹ تعریف و تمجید اسلام از حکمای یونان، و نزول سوره لقمان
- ۳۱ قیام فلاسفه الهی یونانی، علیه مادیون
- ۳۳ ضرر غرب در عدم توجه به توحید و معارف و اخلاق بواسطه ترک فلسفه الهی
- ۳۵ گفتار الکسیس کارل در ضرر بشریت بواسطه تمدن و فرهنگ جدید
- ۳۷ حق بزرگ فلاسفه اسلام در پاسداری از توحید و قرآن
- ۳۹ جمع کردن صدر المتألهین بین عقل و شرع و شهود

۴۱	لروم زنده داشتن تدریس «أسفار اربعه» در حوزه‌های علمیّه
۴۳	قول به عدم احتیاج به علوم عقلیّه، همانند قول عمر: حسبنا کتاب الله است
۴۵	اهتمام شدید حوزه نجف، در تدریس فلسفه و عرفان
۴۷	عبارات مقاله بسط و قبض تئوریک شریعت در ردّ فلسفه الهی
۴۹	بحث در الهیات و فلسفه مابعد الطبیعه، ربطی به بحث در طبیعیات ندارد
۵۱	فلسفه مابعد الطبیعه بر اساس قواعد ثابت منطقی است و طبیعیات اثری در آن ندارد
۵۳	اشکال وارده بر صاحب مقاله، در جدا کردن وظائف طبیعت از ماورای طبیعت
۵۵	علماء اسلام برجسته‌ترین دانشمندان، و پدران علوم طبیعی هستند
۵۷	جابر بن حیّان، ذوالنون مصری و ابوزکریای رازی، پایه‌گذاران علم شیمی هستند
۵۹	پیشگامی مسلمین و عظمت آنان در علم شیمی
۶۱	تبرّز و ظهور ابوریحان بیرونی، در مسائل فیزیک و هیئت و نجوم
۶۳	تحقیقات ابوریحان بیرونی درباره چاه آرتزین
۶۵	قانون خاصیت ظروف مرتبطه، کشف ابوریحان است
۶۷	نبوغ ابوریحان بیرونی در فلکیات و علم نجوم
۶۹	أبوریحان قائل به سکون زمین نبوده است
۷۱	اکتشافات جدید ابوریحان در مسائل ریاضی و هیئت
۷۳	خواجه نصیرالدین طوسی: مدوّن زیچ ایلخانی
۷۵	تدریس علم هیئت در حوزه‌های علمیّه
۷۷	تقدّم مسلمین در علم طبّ و داروسازی
۷۹	طب قدیم، و کتاب «قانون» بوعلی
۸۱	فوائد و مزایای طب قدیم و ضررهای پزشکی امروز
۸۳	تأسف بسیاری از بزرگان در اثر از بین رفتن طب یونانی
۸۵	اختراع دستگاههای جدید در پزشکی، از حداقت طبیب می‌کاهد

اشکال سوم :

اساس حوزه‌های علمیّه بر قرآن و عرفان است

از صفحه ۸۹ تا صفحه ۱۳۱

شامل مطالب :

- ۹۱ مراد از علمی که در اسلام بدان توصیه شده است چیست؟
- ۹۳ مدت عمرانسان محدود است و باید صرف آموختن علم مفید کند
- ۹۵ **لَا خَيْرَ فِي عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ**
- ۹۷ **الْعِلْمُ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ يَحَاطَ بِهِ فَخُذُوا مِنْ كُلِّ عِلْمٍ أَحْسَنَهُ**
- ۹۹ لزوم تحصیل علوم اهم و ترك علوم مهمه، به ضرورت تنگی وقت
- ۱۰۱ مراد از علم نافع و علمی که شارع بدان ترغیب نموده است
- ۱۰۳ **إِنَّمَا الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ : آيَةٌ مُحْكَمَةٌ ، أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ ، أَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ**
- ۱۰۵ اشرف و اعظم علوم، علم معرفة الله است
- ۱۰۷ علوم طبیعی، حسّی و خیالی بوده و در آنها اثری از تکامل نفس نیست
- ۱۰۹ توسعه علوم تجربی بدون ربط با خدا، بر ضرر بشریت است
- ۱۱۱ کارل: رهروان طریق دانش از پیش نمی‌دانند بکجا کشانده می‌شوند!
- ۱۱۳ علت تشکیل حوزه‌های علمی دینی، وصول به اهداف عالی قرآن بوده است
- ۱۱۳ علت تأسیس دانشسرای عالی و دانشکده الهیات و ادبیات، مبارزه با حوزه علمیّه بود
- ۱۱۵
- ۱۱۷ خواسته استعمار، از میان رفتن قرآن است
- ۱۱۹ انتظار حوزه علمیّه از مرئیان و گردانندگان آن چیست؟
- ۱۲۱ حوزه‌های علمیّه برای تربیت عارف بالله است
- ۱۲۳ **لَا يَجِلُّ الْفُتْيَا لِمَنْ لَا يَسْتَفْتِي مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ بِصَفَاءِ سِرِّهِ**
- ۱۲۵ **أَجْرُكُمْ عَلَى الْفُتْيَا أَجْرُكُمْ عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ**
- ۱۲۷ علم مجازی همچون ناودان سوراخ است و علم حقیقی همچون آب حیات
- ۱۲۹ گفتار صدرالمتألهین در مورد افراد خودخواه و ریاست طلب
- ۱۳۱ لطائف اشارات، در غزل خواجه حافظ شیرازی

اشکال چهارم:

إعراض روشنفکران از مبانی اسلامی، در اثر فرهنگ خارجی

از صفحه ۱۳۵ تا صفحه ۱۳۸

شامل مطالب :

- ۱۳۷ پاسخ صاحب مقاله بسط و قبض، گفتار مؤلف کتاب «راه طی شده» است
اشکال پنجم :

مجاز و استعاره قرآن، عین صدق و بلاغت است

از صفحه ۱۴۱ تا صفحه ۱۵۵

شامل مطالب :

- ۱۴۳ بحث درباره معنای حقیقی و مجازی، و صدق و کذب
۱۴۵ استعمال لفظ در معنای مجازی به قدر استعمال در معنای حقیقی آن است
۱۴۷ کلمات اعلام از محققین درباره مجازات قرآن
۱۴۹ کنایه و مجاز بلیغ تر از تصریح و حقیقت هستند
۱۵۱ نسبت میان حقیقت و مجاز با صدق و کذب، عموم و خصوص من وجه است
۱۵۳ شواهدی از سکاکی در استعمال افعال در معنای مجازی: اراده افعال
۱۵۵ در بعضی از موارد، حمل لفظ بر معنای حقیقی بعیدتر است از معنای مجازی
اشکال ششم :

تعدی از ظهورات قرآن، اسقاط حجیت قرآن است

از صفحه ۱۵۹ تا صفحه ۲۰۴

شامل مطالب :

- ۱۶۱ تفسیر و توجیهی که برای **يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ** نموده‌اند
۱۶۳ کشف پزشکی توان نفی علل ماوراء طبیعت، و یا مقابله با ظاهر قرآن را ندارد
۱۶۵ صاحب تفسیر «المنار» تأثیر جن را در مرض صرع انکار دارد
۱۶۷ شیطان زدگی إجمالاً در جنون متحقق است
۱۶۹ گفتار صاحب «روح المعانی» درباره مسّ شیطان قریب به نظریه علامه است

فهرست مطالب و موضوعات

صفحه

عنوان

- ۱۷۱ استشهادات تفسیر «روح المعانی» بر تخبیط از شیطان و جنّ زدگی
- ۱۷۳ آیه: وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطَانٍ دَلِيلٍ بِرِ عَدَمِ تَخْبِطِ انْسانِ اَزْ مَسِّ شَيْطانِ
- ۱۷۵ قرآن می‌گوید: اِنْسِ و جنّ دو گروه با شعور و قابل خطاب و تفهیمند
- ۱۷۷ شرح حال جنّ، در سوره جنّ از قرآن کریم
- ۱۷۹ آیات قرآن راجع به اسلام و کفر جنیان
- ۱۸۱ به تمام افراد جنّ مثل انسان تکلیف می‌شود؛ وجهنّم و بهشت پاداش عمل است
- ۱۸۳ چون انسان از جنّ قوی‌تر است لهذا پیامبر جنیان از انسان است
- ۱۸۵ مفسّر قرآن باید عارف به لسان قرآن باشد
- ۱۸۷ مفسّر عالیقدر اسلام: علامه طباطبائی در شهرهای عرب مشهورتر است از ایران
- ۱۸۹ پناه بردن به خدا از شرّ وسوسه‌های شیاطین جنّی و انسی
- ۱۹۱ تعویذ رسول الله به معوذتین و آیه الکرسی
- ۱۹۳ داستان إحضار جنّ آقای بحرینی، در محضر حضرت علامه طباطبائی (قده)
- ۱۹۵ مشاهده آثار جنیان در مشهد مقدّس توسط آیه‌الله حاج شیخ محمد کاظم دامغانی
- ۱۹۷ حجّیت ظهورات قرآن بنا بر اصل عقلانی غیر قابل تردید
- ۱۹۹ مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَلْيَبْتَوْا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ
- ۲۰۱ روایات وارده در عدم جواز تفسیر به رأی، فوق حدّ تواتر است
- ۲۰۳ حکمت و عرفان و شرع همگی از یک منبع‌اند و متفقاً دلالت بر یک چیز دارند

اشکال هفتم :

برهان علامه طباطبائی در استناد علل طبیعی به علل مجرّده

از صفحه ۲۰۷ تا صفحه ۲۳۹

شامل مطالب :

- ۲۰۹ اشکال صاحب مقاله بر گفتار حضرت استاد علامه طباطبائی (قده)
- ۲۱۱ کلام استوار، گفتاری است که بر اصل برهان و اولیات پی ریزی شود
- ۲۱۳ علل طولیه در حوادث، مستفاد از آیات قرآن است
- ۲۱۵ قرآن برای حوادث، علل طبیعی قائل است و همه را مستند به خدا می‌داند

۲۱۷	قرآن علل طبیعیّه را در تحت علل مجرّده و مستند به آنها می‌داند
۲۱۹	قرآن فرشتگان را واسطه تدبیر میان خدا و میان عالم خلق می‌داند
۲۲۱	تمام امور و حوادث در تحت نظر و تدبیر فرشتگان است به امر خداوند
۲۲۳	ملائکه‌ای که در قرآن کریم، نسبت تدبیر امور را به آنها می‌دهد
۲۲۵	اصناف فرشتگان مأمور به شؤون مختلف جهان، و تفسیر: وَالنَّازِعَاتُ غَرْقًا
۲۲۷	ملائکه واسطه بین خداوند و مخلوقات هستند در بدء و عود
۲۲۹	وجود ملائکه عنوان وساطت بین خدا و خلق را دارد
۲۳۱	فرشتگان واسطه محضه هستند، و در عمل هیچگونه استقلال و استکبار ندارند
۲۳۳	تفسیر: وَالصَّافَّاتُ صَفًا که مراد ملائکه وحی هستند
۲۳۵	وظائف و شؤون ملائکه سماوی، در تعبیرات قرآن کریم
۲۳۷	معاونت فرشتگان در غزوه بدر، و در قضیه افشاء سر رسول الله
۲۳۹	منطق قویم و مقدّمات برهانی شخص حکیم، برای همه الزام‌آور است

اشکال هشتم:

منطق قرآن حجیت عقل و یقین است نه فرضیه‌های وهمی

از صفحه ۲۴۳ تا صفحه ۲۶۲

شامل مطالب:

۲۴۵	اشکال صاحب مقاله بر علامه طباطبائی (قدّه) در حفظ ظاهر شرع و تقدیم آن بر فرضیه‌های علمیّه
۲۴۷	تئوریه‌ها تا با ادله متقنه به ثبوت نرسند فرضیه‌اند نه قانون
۲۴۹	عقل قبل از شرع حجّت است؛ و خدا دو حجّت دارد
۲۵۱	روایات وارده در تقدّم عقل بر شرع
۲۵۳	عقل و پیغمبر، هیچیک به تنهائی کفایت نمی‌کنند
۲۵۵	حجت خدا بر بندگان، پیغمبر است و حجت در میان بندگان و خدا، عقل
۲۵۷	روایت نفیسه حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام در حجیت عقل
۲۵۹	ما عبدالله بشيء أفضل من العقل

۲۶۱ شرح و تفسیر بعضی از فقرات حدیث مروی از حضرت کاظم علیه‌السلام درباره عقل

اشکال نهم :

فطرت راه تکوینی کمال، و احکام فطری رساننده به کمالند

از صفحه ۲۶۵ تا صفحه ۳۵۸

شامل مطالب :

- ۲۶۷ معنای فطری بودن احکام دین مقدس اسلام
- ۲۶۹ تفسیر: فَأَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا
- ۲۷۱ تفسیر علامه طباطبائی (قدّه) مراحل فطرت را در سنت دینی
- ۲۷۳ معنی و مراد از فطرت بنا بر تفسیر حضرت علامه طباطبائی (قدّه)
- ۲۷۵ مردم بر اثر عقائد مختلفه، احکام و سنت‌های متفاوتی را پی ریزی می‌کنند
- ۲۷۷ عالم تشریح و شریعت باید منطبق بر عالم تکوین و فطرت باشد
- ۲۷۹ احکام شرع گرچه اعتباری هستند ولی بر اساس عقل و وصول انسان به کمال هستند
- ۲۸۱ عمل لواط خلاف فطرت انسان، و در جمیع شرایع حرام است
- ۲۸۳ در سنت تکوین و فطرت هرگونه آمیزش از غیر طریق زناشویی ممنوع است
- ۲۸۵ وقاحت و قباحت وطی زنان از غیر محلّ توالد و تناسل
- ۲۸۷ « فَأَتُوا حَرَثَكُمْ أَنْى شِئْتُمْ » دلالت بر جواز وطی زنان از دبر ندارد
- ۲۸۹ ثبوت مضار آمیزش با زنان از دبر، در طبّ
- ۲۹۱ ایجاد امراض مهلکه از جمله ایدز در نتیجه آمیزش غیر مشروع
- ۲۹۳ زنا همچون لواط خلاف فطرت و ممنوع است
- ۲۹۵ غیرت بر ناموس و محافظت زنان و حجاب بانوان، از احکام اولیه است
- ۲۹۷ اشعار وافى عراقی درباره غیرت مردان و حجاب بانوان
- ۲۹۹ شراب خوردن ضدّ حکم فطرت و عقل مستقلّ و شرع قویم است
- ۳۰۱ ربا خواری از مصادیق روشن احکام ضدّ فطرت است
- ۳۰۳ شرح نفیس علامه آیه الله طباطبائی در پیرامون ربا و آیه ربا
- ۳۰۵ إفادات علامه طباطبائی در مفاد: فَلَهُ مَا سَلَفَ وَ أَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ

۳۰۷	لطائف آیات وارده در حرمت ربا به نظر آیه الله علامه طباطبائی (قده)
۳۰۹	فطرت، راه تکوینی هر انسان به سوی کمال مطلوب خود می باشد
۳۱۱	بحث متین علامه طباطبائی در ملاک تشخیص احکام فطرت و مسائل فطریه
۳۱۳	وصول به جزئیات احکام فطرت برای عامه بشر غیرمقدور است
۳۱۵	فطرت مطابق با عقل انسانی است نه عقل حیوانی
۳۱۷	دو قاعده ملازمه بین احکام عقلیه و شرعیه، در احکام فطری نیز صادق اند
۳۱۹	احکام اضطراریه همانند غیر آنها فطری هستند
۳۲۱	جمع احکام اولیه و ثانویه اضطراریه، احکام فطرت محسوب می شوند
۳۲۳	فرق حقیقت علم و اخلاق، امور حقیقیه و اعتباریه است
۳۲۵	مطالب صاحب مقاله بسط و قبض در کتاب «دانش و ارزش»
۳۲۷	اشکال صاحب مقاله بر حضرت علامه (قده) در کتاب «دانش و ارزش»
	مطالب صاحب کتاب «دانش و ارزش» در بیان و شرح عبارات حضرت
۳۲۹	علامه (قده)
۳۳۱	اشکال صاحب مقاله بر حضرت علامه در خلط میان «هست» و «باید»
۳۳۳	اشکال «دانش و ارزش» بر علامه، ناشی از عدم فهم معنای «اعتباری» است
۳۳۵	تشریح و تحقیق در معنای اعتباریات و قیامشان به حقائق
۳۳۷	در نزد علامه، هر اعتباری بر حقیقتی استوار است
۳۳۹	امور اعتباریه محلشان ذهن است ولی حکایت از خارج می کنند
۳۴۱	خبط مؤلف «دانش و ارزش» در عدم حجیت قیاسی که بر پایه برهان عقلی باشد
۳۴۳	تفسیر نادرست آیه فطرت، از مؤلف «دانش و ارزش»
۳۴۵	عقل مستقل، حکم به لزوم متابعت از فطرت می نماید
۳۴۷	معنای فطرت، بنابر اصل اشتقاق لغت عرب
۳۴۹	کلام أساطین عربیت: راغب و ابن اثیر و زمخشری در معنای فطرت
۳۵۱	اخلاقیاتی در قرآن کریم که مستند به مسائل علمی است
۳۵۳	استناد اوامر و اخلاقیات به مسائل علمی، در بسیاری از آیات قرآن کریم
	تفاوت مرد و زن در احکام و تکالیف، بر اساس اختلاف سازمان وجودی و طبیعی
۳۵۵	آنهاست

۳۵۷ خبط و مغالطه صاحب کتاب «دانش و ارزش» در سبب اختلاف حقوق مرد و زن

اشکال دهم :

نظریه تبدل انواع صرف فرضیه بوده و دلیل قطعی ندارد

از صفحه ۳۶۱ تا صفحه ۳۷۲

شامل مطالب :

- ۳۶۳ صاحب مقاله بسط و قبض تئوریک شریعت قائل به مذهب داروین است
- ۳۶۵ داروین در ارائه منتهی شدن انسان به بوزینه دلیل قطعی ندارد
- ۳۶۷ بیان حضرت صادق علیه السلام در توحید مفضل، در شگفتی خلقت بوزینه
- ۳۶۹ در اشتراکات بوزینه با انسان، بنا به نقل «حیوة الحیوان» دمیری
- ۳۷۱ مطایبه مؤلف با کسی که قائل به انتهاء نسل بشر به میمون بود

خاتمه:

سرّ معاندین در هر زمان از تعمق در قرآن

از صفحه ۳۷۳ تا صفحه ۳۹۲

شامل مطالب:

- در مقاله بسط و قبض تئوریک شریعت، به قرآن و حجیت آن و ابدی بودن آن ایراد شده
- ۳۷۳ است
- ۳۷۵ از تحریف ظاهر قرآن بدتر، تحریف معنی و مراد آن است
- ۳۷۷ احتجاج قیس بن سعد عبادة با معاویه در مدینه
- ۳۷۹ برشمردن قیس برای معاویه در مدینه، فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام را
- غضب نمودن معاویه از احتجاج قیس و امر نمودن او به سب امیرالمؤمنین علی
- ۳۸۱ علیه السلام
- ۳۸۳ بحث ابن عباس با معاویه در مدینه، درباره حجیت قرآن
- ۳۸۵ والی ساختن معاویه، زیاد را بر عراقین، و سخت شدن امر بر شیعیان
- ۳۸۷ بنی امیه قیامشان برای از ریشه برکندن قرآن بوده است

نگرشی بر مقاله بسط و قبض تئوریک شریعت دکتر عبدالکریم سروش

صفحه

عنوان

۳۸۹	خداوند برای هر پیغمبری در راه رسیدن به مقصود، مشکلاتی ایجاد می‌نموده است
۳۹۱	حکومت یزید استبداد محض، و برای هدم قرآن بود